

L'OU O LA GALLINA?
QUÈ TÉ, QUÈ LI SOBRA I QUÈ LI FALTA A L'ECONOMIA CATALANA

Sorprenentment, l'economia és un dels àmbits que ha canviat menys durant els darrers 200 anys, tant en la ciència com a la pràctica, la qual cosa és bastant impensable en la majoria d'altres disciplines. Ja sabem que l'economia és un àmbit jove, inexpert, i subjecte a moltes menys certeses que d'altres, però és curiós com, en essència, en molts casos estem igual que al 1776, quan Adam Smith (considerat el pare de l'economia moderna, tot i que ell preferia que se'l definís com a filòsof moral) va publicar el seu famós assaig *Recerca sobre la naturalesa i les causes de la riquesa de les nacions* (o *La Riquesa de les Nacions*, com habitualment és més conegut). Fins i tot en els llocs comuns que hem anat creant respecte l'entorn i la política econòmica, descobrim que moltes de les idees considerades noves o innovadores ja estaven escrites en aquests textos clàssics o havien estat reflexionades o publicades per diferents autors.

Sorprèn, insistim, descobrir que Adam Smith ja situa la persona (l'individu, el treball) com a peça clau de l'economia i el sistema productiu capitalista (fins llavors, la terra havia estat sempre l'element principal), i reivindica la seva llibertat i capacitat de perseguir els seus propis interessos (defensant que això, per si sol, pot fer que l'economia funcioni de manera òptima). Sorprèn, tornem a insistir, que la seqüència inversió/finançament, tecnificació, especialització, productivitat, mercats amplis, creixement, sigui encara tan vigent, i la base d'una part molt important dels negocis i les empreses, inclús (i especialment) en la globalització. Sorprèn, disculpes per la insistència, trobar en *La Riquesa de les Nacions* una defensa del paper dels governs, d'unes institucions fortes, i de la col·lectivitat (de la *commonwealth*, tal com l'anomenava) com a agent imprescindible per a garantir el benestar de la societat, pel desenvolupament de les infraestructures i la provisió d'educació universal per a uns treballadors a qui podria alienar el fet d'haver de viure en la divisió del treball. I sorprèn, ja per acabar, que en el mateix llibre es plantegés un sistema fiscal fonamentat en gravar tres fonts principals: rendes, salaris i beneficis, a la vegada que es criticava de manera molt clara el corporativisme (i en conseqüència la manipulació del mercat i la corrupció).

125 anys més tard, a principis del segle XX, alguns autors consideraven que Adam Smith havia estat revolucionari, però que calia evolucionar aquest individualisme. Autors gens associats a plantejaments progressistes, com Stephen Leacock (professor de política econòmica a la prestigiosa Universitat de McGill, i a la vegada el còmic més popular al món anglosaxó durant les primeres dècades del segle XX), argumentava el setembre de 1919 en un article d'opinió al *New York Times* que l'economia clàssica (...) va obrir el camí des de l'esclavitud social a la llibertat, dels règims autocràtics de castes i herències cap a un règim de justícia social, però que la industrialització suposava avançar de l'individualisme cap a la col·lectivitat.

En fi, que massa res ha canviat en el sistema capitalista vigent des de finals del segle XVIII. L'aparició del *management* i la terciarització de l'economia al segle XX, com a tendències principals, han anat arraconant progressivament als capitalistes en favor d'una nova categoria, els gestors, que possiblement ha fet perdre visió global, estratègica, en benefici de resultats més especulatiu, molt més fragmentats i a curt termini.

En tot cas, paradoxalment, la globalització, en teoria el mercat en estat pur, ha accentuat, fins a convertir en insostenibles, el que des d'un bon principi han estat conegudes i reconegudes errades del mercat: les externalitats negatives de la producció (no incorporades en els costos i els preus), el poder excessiu sobre els mercats (monopolis, oligopolis, monopsonis, corporacions globals amb capacitat d'evitar les regulacions, la submissió de l'economia real a l'economia les transaccions financeres, etc.). En resum, si en algun moment va existir aquell mercat ideal, tal com l'entenia Adam Smith, ja no existeix, ara hi ha un domini dels interessos de les grans corporacions.

Paral·lelament, diversos autors ja han definit, teoritzat i publicat l'esgotament del capitalisme com a sistema productiu, o com a mínim la seva profunda transformació provocada, principalment, per l'extraordinari avenç de les tecnologies de la informació i les telecomunicacions en les darreres dècades, i pel canvi d'escenari global a causa de la necessitat de renovar el model energètic. Fa pràcticament 20 anys, Peter Drucker ja plantejava que estàvem davant d'un canvi de paradigma, en el qual el recurs econòmic bàsic, el mitjà de producció, ja no és el capital ni els recursos naturals, ni el treball, sinó que és el coneixement. El valor, avui, es genera per la productivitat i la innovació, que són aplicacions del coneixement al treball. A l'any 2000, Lester Thurow també deia que el coneixement és la nova base de la riquesa. Mai no ho havia estat. En el passat, quan els capitalistes parlaven de la seva riquesa es referien a les fàbriques, els equipaments i als recursos naturals que posseïen. En el futur, quan els capitalistes parlin de la seva riquesa es referiran al control que tinguin sobre el coneixement. I finalment, per donar tan sols alguns exemples, Don Tapscott i Anthony D. Williams, han començat a teoritzar sobre l'horitzontalització de l'economia en el seu assaig *Wikinomics* (2007), que ja té continuació en el posterior *Macrowikinomics*.

En tot aquest embolic conceptual, propi certament de moments històrics de crisi en tots els sentits, les empreses es troben enmig d'un terratrèmol econòmic, financer, ambiental i social, en el qual el nombre d'incerteses és molt superior al de certes, i en el qual, també, han de continuar operant, canviant i sobrevivint dia a dia, quan possiblement hauríem de parar un temps l'economia per fer inventari, reparar les parts avariades i posar a punt la màquina per afrontar amb garanties la nova situació.

Les variables principals que vertebraran aquest nou context, els moviments de llarg abast que condicionaran el desenvolupament econòmic al llarg de les properes dècades (en qualsevol direcció i sentit) es poden sintetitzar en tres grans àmbits: en primer lloc, la dotació suficient i sostenible d'energia i recursos naturals; en segon lloc, la nova geopolítica i geoeconomia, el nou model de creixement econòmic i social en un món completament globalitzat per primera vegada en la història de la humanitat; i en tercer lloc, el desenvolupament massiu i integral de les tecnologies de la informació i les telecomunicacions aplicades a la producció i a l'estructura institucional i social.

En el cas de l'energia i els recursos naturals, sembla clar que l'única opció viable a llarg termini són les solucions d'oferta (canvi tecnològic), i no les de demanda (estalvi, eficiència energètica), perquè el creixement i el desenvolupament comporten augment de la demanda, sistemàticament, i sobretot en el context actual de creixement de factors emergents (Índia, Xina, Rússia, Brasil, etc.) que canviaran l'equilibri econòmic mundial. En tot cas, no s'hauria de plantejar en termes de recursos suficients o d'esgotament. En el futur caldrà utilitzar recursos diferents, que encara no imaginem. Les noves tecnologies innovadores relacionades amb el carbó han de tenir un paper important, i s'ha d'avançar cap a un model completament sostenible, la qual cosa no ha de ser sinònim necessàriament de renovable. Quan incorporem les externalitats negatives de

les emissions, una errada del mercat, l'augment de preu dels combustibles fòssils farà molt més senzill el desenvolupament de noves fonts d'energia, tot i que calgui també articular instruments per reduir les emissions, com per exemple la taxa sobre el CO₂.

I en aquest punt, cal enllaçar l'argumentació amb el segon aspecte clau, la geopolítica i el model de creixement. Per incorporar a tota la població mundial en nivells dignes de desenvolupament necessitem molt creixement, un creixement brutal. Però tenim una restricció: la sostenibilitat. I aquesta és la gran pregunta: com generem prou energia per créixer, sense esgotar i devastar el planeta, convertint-lo en un lloc inviable per a les persones? I el segon gran interrogant, en absolut resolt, són les emissions; si no trobem la màgia per eliminar-les, s'ha acabat el creixement econòmic.

Possiblement, el tercer factor clau pot ser una de les respostes principals a aquests enigmes, que actualment sembla que no tinguin solució. Hi ha acord unànim en què la revolució tecnològica encara es troba en els seus primers estadis, i que el camí per recórrer, des del punt de vista del seu aprofitament per a aconseguir major desenvolupament econòmic i social, compaginat amb la viabilitat ambiental, encara és molt més llarg que els pocs primers passos que hem fet durant aquestes dues darreres dècades d'implantació a gran escala de la informàtica i internet.

Les empreses, però, en tot aquest debat, continuen profundament desorientades. És més, consideren que aquestes són qüestions molt allunyades del seu domini, del seu control, del seu àmbit d'actuació, i malauradament, per a moltes, de la seva responsabilitat. Quan els empresaris i els treballadors se'n preocupen, en tot cas, ho fan molt sovint a títol individual, no empresarial, perquè aquestes són qüestions massa genèriques, la traducció de les quals se'ns fa impossible ajustar al seu funcionament productiu.

Per això hem considerat interessant fer un exercici de traducció d'aquesta situació i perspectives directament a la realitat empresarial, en un format directe i que permeti impulsar la discussió, ajustat, i en tot cas la recerca de prioritats i solucions compartides. En un escenari real i proper, el nostre, l'economia catalana. Identificant i reflexionant sobre el que habitualment s'identifica amb fortaleeses, reptes i debilitats, però amb un llenguatge més directe, referit al que tenim, els que ens sobra, i el que ens falta.

El que tenim és molt, i molt important. Tenim un volum de producció important, que es manté per sobre dels 200.000 milions d'euros anuals, amb una estructura sectorial diversa i especialitzada, on diferents activitats industrials importants a nivell internacional (automoció, química, farmàcia, electrònica, tecnologia, agroalimentari, etc.) continuen mantenint en conjunt un pes superior al 20% de la producció, per seguir sent una de les majors regions industrials d'Europa. Tenim una estructura productiva raonablement competitiva, on les exportacions no paren de créixer: actualment ja es ven al mercat exterior més del 25% del que produïm. També tenim un mercat de treball amb moltes dificultats, però que es manté a prop dels 3 milions de llocs de treball, i que per tant constitueix també un potencial apreciable com a consumidor. Tenim, en general, una cultura empresarial i una cultura del treball arrelades, i un bon nivell de qualificació professional, moltes vegades més apreciat a fora que aquí. Tenim un sector públic i para-públic important com a agent econòmic, força desenvolupat en termes quantitatius i qualitius, i que ofereix en conjunt serveis de qualitat. I tenim un teixit social responsable i sensible, solidari, conscient. Tenim infraestructures estratègiques de qualitat amb excedents de capacitat (port, aeroport, Fira, dotació hotelera, etc.) i una posició geogràfica que molts territoris voldrien (cruïlla del Mediterrani, Europa, Orient Pròxim, Àfrica, ...), a banda d'una imatge de marca

(sobretot gràcies a la ciutat de Barcelona) que està aconseguint el miracle de mantenir-se al marge de la crisi econòmica. Tot això s'ha de mantenir, és imprescindible continuar donant suport a aquestes fortaleses però no serà un fre al nostre desenvolupament. Però aquesta és la part senzilla.

La part més complicada és reduir i eliminar progressivament el que sobra en la nostra estructura socioeconòmica, aquells elements que resten, que contraresten tot allò que fem bé. En primer lloc, cal eradicar els mals hàbits que es varen adquirir durant les èpoques de vaques grasses econòmiques i creixement desordenat (o que, com a mínim, aquesta etapa va potenciar): el sacrifici de la qualitat, la corrupció política i empresarial, la desatenció al mercat i al client, el descrèdit de la formació, la immediatesa i el desordre, ... sense aquest primer "reset" no anem enlloc, continuaríem sent una economia i una societat malalta. En segon lloc, cal fer un esforç col·lectiu, empresarial i social, per deixar de queixar-nos, de pensar que l'únic objectiu del món és fer-nos la punyeta. No som, especialment, víctimes de res; no tenim més motius per queixar-nos que un andalús, un californià o un rus. I finalment, pels dos aspectes anteriors i per alguns altres més, cal deixar de viure en el passat i començar a viure en el futur, que aquella vella idea dels Quatre Motors d'Europa encara està fent molt de mal. L'excés de confiança i l'autocomplaença són mals consellers, i ara mateix, Catalunya no és un motor d'Europa, i si vol ser-ho haurà de lluitar molt, amb competidors que tenen moltes ganes de poder ser-ho i estan disposats a treballar molt dur per aconseguir-ho.

I finalment, per potenciar tots els nostres actius, cal complementar-los amb aspectes que permetin aconseguir la transició cap a la estructura productiva que pugui competir amb garanties en l'economia globalitzada del segle XXI. Necessitem, primer de tot, un nou motor econòmic, un sector o grup de sectors d'activitat que permetin poder tornar a crear llocs de treball i reduir els insostenibles nivells deatur (actualment en el 22,6%), actuant com la locomotora que el sector de la construcció havia estat abans de la crisi. Necessitem també definir un model energètic clar, sobretot perquè som una economia molt dependent i amb elevades necessitats d'energia. Cal definir una política clara en relació a l'energia nuclear, la xarxa de producció i distribució elèctrica, i el desenvolupament de les energies renovables, entre d'altres. Aquest, de fet, podria ser un sector motor en el futur, però en tot cas cal definir una estratègia clara i mantenir-la a mig i llarg termini. Necessitem també desenvolupar estructures adequades, públiques i privades, perquè la innovació entri d'una vegada en la cadena de valor de totes les empreses. Necessitem, igualment, institucions educatives avançades, sòlides i amb una estratègia a llarg termini, orientades a l'excel·lència, no tan sols a nivell local sinó també global: des de les escoles a les universitats, han d'estar preparades per aconseguir la millor formació i resultats, però també per desenvolupar efectivament la recerca més eficient i avançada, i un suport a les empreses i als emprenedors, per tal que aprofitin tot el potencial de coneixement que la universitat els pot oferir. Necessitem que les empreses, sobretot les pimes, hagin de dedicar moltes menys hores a l'Administració, amb un cost molt menor, i que quan s'hi adrecin per demanar suport trobin ajuda real i efectiva, serveis excel·lents que els facin tornar, que els ajudin a resoldre les qüestions que són realment importants per a elles ara mateix: mercats, mercats, i mercats. Necessitem un entorn polític i institucional estable, que ofereixi garanties productives i regulatòries tant a les empreses que vulguin arribar a Catalunya, com a aquelles que han de conviure amb les incerteses, els continus canvis i contradiccions en les polítiques públiques. I necessitem empreses responsables, compromeses amb alguna cosa més que el seu compte de resultats o amb el compliment estricte de la llei. Paral·lelament, necessitem un sistema financer que torni a ser un suport a l'economia productiva, no una càrrega com ha estat en els darrers 4 anys; la societat ha contribuït (certament, en part, en benefici propi) a

resoldre les seves dificultats, però ja és hora que els bancs tornin a les empreses i la ciutadania tot el que els hem donat. Necessitem, finalment, ser molt més permeables al nostre entorn, tornar a començar, obrir-nos a l'exterior (començant per parlar idiomes), no donar res per fet, millorar dia a dia.

Velles idees, nous temps. Sembla mentida que al llarg de aquestes pàgines no haguem exposat ni una sola idea nova, però que cap de aquestes qüestions estigui resolta. Són molt difícils. Les estratègies estan definides pràcticament a tots els nivells públics per abordar els objectius (en els organismes multilaterals, en els governs dels Estats, a la Unió Europea, etc.). Possiblement, manca tan sols que es facin alguns avenços reals i s'aconsegueixin resultats, ni que siguin modestos, perquè totes aquestes estratègies guanyin credibilitat i s'encomanin a les empreses i la ciutadania. O al revés, que hi hagi un moviment des de baix que obligui als governs a actuar seriosament en relació a aquests reptes. Què va ser primer, l'ou o la gallina?

Joan Miquel Piqué
Barcelona, Desembre 2012